

Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης

Τόμ. 1 (2017)

7ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΔΙΔΑΧΗΣ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ Π.Τ.Δ.Ε.
ΚΕΝΤΡΟ ΜΕΛΕΤΗΣ ΨΥΧΟΦΥΣΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ



Υπό την αιγίδα του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων

7^ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

«ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΧΑΡΙΣΜΑΤΙΚΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ»

ΤΟΜΟΣ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ

ISSN: 2529-1157

Σε Συνεργασία με την Ένωση Ελλήνων Φυσικών και την
Ελληνική Μαθηματική Εταιρεία
ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟ DIVANICARAVEL
15-18 Ιουνίου 2017

**Ανάπτυξη της Ενσυναίσθησης σε παιδιά
προσχολικής ηλικίας τυπικής ανάπτυξης**

ΓΕΩΡΓΙΑ ΓΕΩΡΓΙΤΣΑΝΑΚΟΥ, ΓΑΡΥΦΑΛΙΑ
ΧΑΡΙΤΑΚΗ

doi: [10.12681/edusc.1700](https://doi.org/10.12681/edusc.1700)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΓΕΩΡΓΙΤΣΑΝΑΚΟΥ Γ., & ΧΑΡΙΤΑΚΗ Γ. (2019). Ανάπτυξη της Ενσυναίσθησης σε παιδιά προσχολικής ηλικίας τυπικής ανάπτυξης. *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης, 1*, 117-138. <https://doi.org/10.12681/edusc.1700>

Ανάπτυξη της Ενσυναίσθησης σε παιδιά προσχολικής ηλικίας τυπικής ανάπτυξης

Γεωργία Γεωργιτσανάκου Παιδαγωγός Προσχολικής Ηλικίας
gsiamandoura@amcstudent.edu.gr
Γαρυφαλιά Χαριτάκη Διδάκτορας Π.Τ.Δ.Ε. Ε.Κ.Π.Α.
gcharitaki@mitropolitiko.edu.gr

Περίληψη

Αρκετά συχνά γίνεται υποβιβασμός και υποτίμηση των συναισθημάτων των παιδιών. Αυτό συμβαίνει διότι τα παιδιά έχουν λιγότερο ορθολογική σκέψη και δύναμη από ότι ένας ενήλικα (Gottman, 2000). Τα συναισθήματα είναι υπεύθυνα για την ανάπτυξη, τη μάθηση, τις κοινωνικές σχέσεις και φυσικά την επικοινωνία. Η κατανόηση των συναισθημάτων των άλλων είναι μια αξία που διαθέτουν τα παιδιά από την στιγμή που θα γεννηθούν (Hoffman, 1975). Σύμφωνα με τους Cole & Cole (2000), η ενσυναίσθηση δίνει τα σωστά θεμέλια για την συμπεριφορά υπέρ του κοινωνικού πλαισίου, διότι τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας αναγνωρίζουν τον εαυτό τους ως ξεχωριστές οντότητες. Τα τελευταία χρόνια όλο και πιο συχνά γίνεται φανερή η αναγκαιότητα της ανάπτυξης της ενσυναίσθησης και υπογραμμίζεται η σπουδαιότητα των συναισθημάτων στην ολόπλευρη ανάπτυξη των παιδιών. Ο σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η μελέτη της επίδρασης παρέμβασης για την ανάπτυξη της ενσυναίσθησης σε παιδιά προσχολικής ηλικίας τυπικής ανάπτυξης. Για τις ανάγκες διερεύνησης του παραπάνω σκοπού χρησιμοποιήθηκε ποιοτική προσέγγιση. Πιο συγκεκριμένα, πραγματοποιήθηκε Πρόγραμμα Παρέμβασης σε παιδιά προσχολικής ηλικίας τυπικής ανάπτυξης μέσω της χρήσης εικονοκαρτών, οι οποίες δίνουν τη δυνατότητα ανάπτυξης διαλόγου με το παιδί προκειμένου να αναπτυχθεί η ενσυναίσθησή του. Κατά τη διεξαγωγή του πειράματος υπήρξαν δύο μετρήσεις (pre-Test και post-Test), με την χρήση του Emotion Awareness Questionnaire (EAQ-30), όπως χρησιμοποιήθηκε από την Charitaki (2015), στον ένα εκ των γονέων του παιδιού, για να αποτυπωθεί το επίπεδο ανάπτυξης της ενσυναίσθησης του παιδιού. Ακόμα, χρησιμοποιήθηκε η μεθοδολογική τεχνική της μη δομημένης παρατήρησης κατά την διάρκεια χορήγησης των εικονοκαρτών από τον ερευνητή, προκειμένου να καταγραφούν οι δυσκολίες του παιδιού στην ανάπτυξη της ενσυναίσθησης. Ο συνδυασμός των δύο τελευταίων μεθοδολογικών τεχνικών επέτρεψε την υλοποίηση μεθοδολογικής τριγωνοποίησης, έτσι ώστε να ερευνηθεί πολύπλευρα το ζήτημα και να προκύψουν αξιόπιστα και έγκυρα ευρήματα. Τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την ποιοτική ανάλυση των δεδομένων καταδεικνύουν αδυναμία γνωστικής ενσυναίσθησης, με άμεσο αποτέλεσμα την ύπαρξη ελλείμματος στην κατανόηση και αναγνώριση των συναισθημάτων των άλλων. Η χρήση εικονοκαρτών λειτούργησε επιβοηθητικά στα προαναφερθέντα ελλείμματα, βάζοντας το παιδί να μπει στην θέση του κάθε ήρωα που απεικονίζουν οι κάρτες και να καταλάβει πως μπορεί να νιώθει σε διάφορες καταστάσεις. Παρατηρήθηκε επίσης, αδυναμία άμεσης αναγνώρισης του συναισθήματος της λύπης, της απογοήτευσης και του θυμού σε αντιδιαστολή με το συναίσθημα της χαράς. Επιπλέον η χρήση εικονοκαρτών λειτούργησε επιβοηθητικά στην εκμάθηση έκφρασης και αναγνώρισης των συναισθημάτων του. Ιδιαίτερος, για το συναίσθημα της λύπης και της απογοήτευσης όπου σημειώθηκε αρχικό έλλειμμα.

Τέλος, σημειώθηκε αρχική δυσκολία στην μετάδοση και εξωτερίκευση των συναισθημάτων του παιδιού. Τα αποτελέσματα της έρευνας μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι είναι αναγκαίο στο σχολείο να γίνεται προσπάθεια ανάπτυξης της γνωστικής και συναισθηματικής ενσυναίσθησης και της έκφρασης συναισθημάτων των παιδιών, διότι είναι φανερό πως τα βοηθούν στην πρόοδο, στην συμπεριφορά και τον χαρακτήρα τους και ως παιδιά, αλλά και ως μελλοντικούς ενήλικες. Σε επίπεδο παρέμβασης, η χρήση των εικονοκαρτών φάνηκε να λειτουργεί επιβλητικά.

Λέξεις - Κλειδιά: Εικονοκάρτες, γνωστική ενσυναίσθηση, συναισθηματικής μετάδοση, αναγνώριση συναισθημάτων

Abstract

Demoralization and devaluation of children's emotions is often done. This is because children have less rational thinking and power than an adult (Gottman, 2000). Emotions are responsible for development, learning, social relationships and, of course, communication. Understanding the feelings of others is a value that children have when they are born (Höffman, 1975). According to Cole & Cole (2000), empathy gives the right foundation for behavior in the social context, because preschool children recognize themselves as separate entities. In recent years, the necessity of developing empathy has become more and more frequent and the importance of emotions in the development of children is growing. The purpose of this research is to study the impact of intervention to develop empathy in a preschool child of formal development. For the purposes of investigating the above purpose, a qualitative approach was used. More specifically, an Intervention Program was implemented for a child of pre-school age of standard development through the use of icon-cards, which allow the development of dialogue with the child in order to develop his / her empathy. Two pre-test and post-test measurements were performed during the experiment, using the Emotion Awareness Questionnaire (EAQ-30), as used by Charitaki (2015), to one of the parents of the child to the level of empathy of the child. Furthermore, the methodological technique of unstructured observation was used during the administration of the icon-cards by the researcher, in order to capture the child's difficulties in developing empathy. The combination of the last two methodological techniques has allowed methodological triangulation to be explored so that the issue can be researched on a multifaceted basis and reliable and valid findings are obtained. The results obtained from the qualitative analysis of the data demonstrate a lack of cognitive empathy, with a direct result of a lack of understanding and recognition of the feelings of others. The use of icon-cards has helped to the above-mentioned deficits by putting the child in the position of each hero depicting the cards and understanding how he can feel in different situations. It has also been observed that the feeling of sadness, disappointment and anger cannot be directly recognized as opposed to the feeling of joy. In addition, the use of icon-cards has been helpful in learning the expression and recognition of emotions. Especially for the feeling of regret and disappointment where there was an initial deficit. Finally, there was an initial difficulty in transmitting and externalizing the emotions of the child. The results of our research lead to the conclusion that it is necessary for the school to try to develop the cognitive and emotional empathy and expression of children's emotions, because it is obvious that they help them in their

progress, their behavior and their character as children, as future adults. At the level of intervention, the use of icon-cards seemed to work comfortably.

Keywords: Pictorial cards, cognitive empathy, emotional transmission, emotional recognition

Εισαγωγή

Η παρούσα έρευνα πραγματεύεται την ανάπτυξη της ενσυναίσθησης και ο σκοπός της είναι η μελέτη της επίδρασης παρέμβασης για την ανάπτυξη της ενσυναίσθησης σε παιδιά προσχολικής ηλικίας τυπικής ανάπτυξης.

Είναι πέρα από κάθε αμφισβήτηση, πως όλες οι οικογένειες έχουν επηρεαστεί σε μεγάλο βαθμό από τις ριζικές οικονομικές αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν την τελευταία δεκαετία. Αντίκτυπος των κοινωνικών αυτών αλλαγών είναι τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας, τα οποία έρχονται αντιμέτωπα με διάφορους κινδύνους που αφορούν κατά βάση την ψυχική τους υγεία. Έχει παρατηρηθεί, ότι πολύ συχνά γίνεται υποβιβασμός και υποτίμηση των συναισθημάτων των παιδιών. Αυτό συμβαίνει διότι τα παιδιά έχουν λιγότερο ορθολογική σκέψη και δύναμη από ότι ένας ενήλικα (Gottman, 2000). Τα συναισθήματα είναι υπεύθυνα για την ανάπτυξη, την μάθηση, τις κοινωνικές σχέσεις και φυσικά την επικοινωνία. Η κατανόηση των συναισθημάτων των άλλων είναι μια αξία που διαθέτουν τα παιδιά από την στιγμή που θα γεννηθούν (Hoffman, 1975). Στο σημείο αυτό είναι αναγκαίο να οριστεί με ακρίβεια η έννοια της ενσυναίσθησης. Ως ενσυναίσθηση λοιπόν ορίζεται "η συναισθηματική ταύτιση με την ψυχική κατανόηση ενός άλλου ατόμου και η κατανόηση συμπεριφοράς των κινήτρων του" (Κασσωτάκη, 2015). Είναι η ικανότητα που έχει ένας άνθρωπος να αισθανθεί τα αισθήματα των άλλων, σε συνδυασμό με την ικανότητα να σκεφτεί τι θα μπορούσε κάποιος άλλος να νιώσει (Κασσωτάκη, 2015). Σύμφωνα με τους Cole & Cole (2000), η ενσυναίσθηση δίνει τα σωστά θεμέλια για την συμπεριφορά υπέρ του κοινωνικού πλαισίου, διότι τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας αναγνωρίζουν τον εαυτό τους ως ξεχωριστές οντότητες. Αξίζει να αναφερθεί, πως δεν είναι αναγκαία η προφορική επικοινωνία για να επιτευχθεί ενσυναίσθηση. Μπορεί να συμβεί και μέσω ηχητικής και οπτικής παρατήρησης ενός ατόμου (Κασσωτάκη, 2015).

Τα τελευταία χρόνια όλο και πιο συχνά γίνεται φανερό η αναγκαιότητα της καλλιέργειας της συναισθηματικής νοημοσύνης και η σπουδαιότητα των συναισθημάτων στην εξέλιξη και στην πρόοδο των παιδιών (Ηράκλειους, 2005). Για το λόγο αυτό πολλοί ερευνητές έχουν ασχοληθεί με το ίδιο ή παρόμοιο θέμα, που αφορά κατά κύριο λόγο την ενσυναίσθηση και συμβάλλει σε πολύ μεγάλο βαθμό στην εκπαιδευτική κοινότητα.

Πιο συγκεκριμένα, τα ερευνητικά ερωτήματα που θα διερευνώνται στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας είναι τα εξής :

1. Ποια είναι η επίδραση της χρήσης εικονοκαρτών στην ανάπτυξη της γνωστικής ενσυναίσθησης παιδιού τυπικής ανάπτυξης προσχολικής ηλικίας;
2. Ποια είναι η επίδραση της χρήσης εικονοκαρτών στην ανάπτυξη της ενσυναίσθησης της συναισθηματικής μετάδοσης παιδιού τυπικής ανάπτυξης προσχολικής ηλικίας;
3. Ποια είναι η επίδραση των εικονοκαρτών στην αναγνώριση των συναισθημάτων παιδιού τυπικής ανάπτυξης προσχολικής ηλικίας;

Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί, πως η παρούσα έρευνα βοήθησε με την σειρά της στην εξέλιξη της επιστήμης, διότι με τα αποτελέσματα της έδειξε πως οι εικονοκάρτες βοηθάνε σε πολύ μεγάλο βαθμό ένα παιδί στην αναγνώριση των συναισθημάτων, αλλά και στην ανάπτυξη της ενσυναίσθησης.

Βιβλιογραφική ανασκόπηση

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία η ενσυναίσθηση χωρίζεται σε δύο τύπους. Ο πρώτος τύπος είναι η συναισθηματική, η οποία εστιάζει στις αισθήσεις και τα συναισθήματα που λαμβάνονται ως απόκριση των συναισθημάτων των άλλων. Ενώ, ο δεύτερος τύπος είναι η γνωστική ενσυναίσθηση, η οποία ασχολείται με την ικανότητα του ατόμου να καταλαβαίνει τα συναισθήματα των άλλων ανθρώπων, πιο συγκεκριμένα να βλέπει από την σκοπιά του άλλου (Κασσωτάκη, 2015; Gottman, 2000). Έχει παρατηρηθεί, πως η ενσυναίσθηση βοηθάει σε πολύ μεγάλο βαθμό την μείωση του ρατσισμού, του εκφοβισμού και της επιθετικότητας μεταξύ των παιδιών, αλλά και στην καταπολέμηση της κοινωνικής ανισότητας (Κασσωτάκη, 2015).

Όπως προαναφέρθηκε, το συναίσθημα της ενσυναίσθησης παρουσιάζεται από πολύ νωρίς και διαμορφώνεται με διαφορετικό τρόπο σε κάθε ηλικία. Όσο τα παιδιά μεγαλώνουν, αναπτύσσεται η ικανότητα τους για ενσυναίσθηση (Hoffman, 1975). Υπάρχουν τέσσερα στάδια ενσυναίσθησης. Αρχικά, στο πρώτο έτος υπάρχουν ενιαία συναισθήματα. Στο δεύτερο έτος, τα παιδιά αρχίζουν να καταλαβαίνουν τα συναισθήματα των άλλων ως ξεχωριστά από τα δικά τους, κάνοντας άστοχες ενέργειες να βοηθήσουν τους άλλους. Από τα τρία έως και τα πέντε έτη, η ομιλία βοηθάει στο να μπορούν να εκφράζουν τα συναισθήματά τους. Τέλος, από τα έξι έως τα εννιά έτη, τα παιδιά μπορούν να αντιληφθούν πως τα συναισθήματα των άλλων απορρέουν από τις δικές τους εμπειρίες (Hoffman, 1975). Είναι σημαντικό να αναφερθεί, πως η ενσυναίσθηση των νηπίων βασίζεται στους ασφαλείς δεσμούς και στον τρόπο με τον οποίο το παιδί αντιμετωπίζεται από τους άλλους όταν αισθάνεται πόνο ή όταν χρειάζεται βοήθεια (Craig&Baucum, 2007).

Για τους παιδαγωγούς και τους γονείς η συναισθηματική νοημοσύνη, είναι ένα πολύ σημαντικό εργαλείο που βοηθάει τα παιδιά να καταλάβουν και να αναγνωρίσουν τα συναισθήματα. Δεν είναι τυχαίο ότι όλο και περισσότερο τα τελευταία χρόνια οι παιδαγωγοί κάνουν ποικίλες δραστηριότητες, με απώτερο σκοπό να περάσουν στα παιδιά την έννοια της ενσυναίσθησης.

Σύμφωνα με την θεωρία των Πολλαπλών Τύπων Νοημοσύνης του Gardner (1983), η νοημοσύνη δεν είναι ενιαία και μονοδιάστατη, αλλά είναι ένας συνδυασμός ικανοτήτων που δρουν συμπληρωματικά για την επίλυση διαφόρων προβλημάτων. Ιδιαίτερα άμεση σχέση με την καλλιέργεια των συναισθημάτων έχουν οι διαπροσωπική και η ενδοπροσωπική νοημοσύνη, οι οποίες και σχετίζονται με την κατανόηση των συναισθημάτων και των προθέσεων των άλλων, αλλά και των δικών μας αντίστοιχα (Gardner, 1983). Σύμφωνα με τον Goleman (1998), υπάρχουν δυο διαφορετικά είδη νοημοσύνης, τα οποία αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και καθορίζουν την πορεία του κάθε ατόμου στην ζωή και στον τρόπο συμπεριφοράς, η διανοητική και η συναισθηματική. Σύμφωνα με τους Salovey και Mayer (1990), όπως αναφέρεται στον Χατζηχρήστου (2000), η συναισθηματική νοημοσύνη ορίστηκε αρχικά ως ικανότητα αντίληψης, έκφρασης και ρύθμισης του συναισθήματος στην επικοινωνία, στην διαδικασία επίλυσης προβλημάτων, στην προσωπική

υπευθυνότητα και στην αυτεπαγωγή. Σημαντικοί παράγοντες που συνθέτουν την συναισθηματική νοημοσύνη, είναι η γνώση των συναισθημάτων μας και η αναγνώριση των συναισθημάτων των άλλων (ενσυναίσθηση), αλλά και ο χειρισμός των σχέσεων (Goleman, 1998). Η συναισθηματική αγωγή και διαπαιδαγώγηση, αναφέρεται στην καλλιέργεια των παιδιών στην οικογένεια και στο σχολείο (Χατζηχρήστου, 2006). Η συναισθηματική νοημοσύνη και συμπεριφορά αναπτύσσεται και εξελίσσεται μόνο με τις κατάλληλες μαθησιακές εμπειρίες (Βρεττός & Καμήλης, 1997).

Χρήζει πρωταρχικής σημασίας για τα παιδιά προσχολικής ηλικίας να εφαρμόζονται προγράμματα με στόχο την ανάπτυξη των συναισθημάτων και της ενσυναίσθησης. Αυτά τα προγράμματα βέβαια είναι αναγκαίο να καλλιεργούν όλες τις ικανότητες που συνθέτουν την συναισθηματική νοημοσύνη, παράλληλα με την προώθηση της ηθικής αυτονομίας των παιδιών. Για να έχει αποτέλεσμα η προσέγγιση αυτή είναι αναγκαία η δημιουργία ενός συναισθηματικά ασφαλούς κλίματος στην τάξη, με διάχυτο το συναίσθημα της εμπιστοσύνης, της αγάπης, της ασφάλειας και του σεβασμού (Κόνσολας & Καλδή, 2006). Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί, πως πρότυπο συναισθηματικών καταστάσεων αποτελεί ο παιδαγωγός, οι γονείς, τα αδέρφια, αλλά και οι φίλοι (Ντολιοπούλου, 2005). Η αλληλεπίδραση νηπιαγωγού και παιδιού, είναι ιδιαίτερα σημαντική, διότι ο παιδαγωγός γίνεται αρκετές φορές αντικείμενο προς μίμηση από τα παιδιά (Κολιάδης, 1995).

Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί, πως σύμφωνα με τους Weissberg, Resnik, Payton & O'Brien (2003), για να είναι αποτελεσματικό ένα πρόγραμμα που έχει ως στόχο την ανάπτυξη της συναισθηματικής νοημοσύνης και της ενσυναίσθησης θα πρέπει να υπάρχουν ορισμένες προϋποθέσεις. Αρχικά, το πρόγραμμα είναι αναγκαίο να βασίζεται σε θεωρίες για την ανάπτυξη των παιδιών και σε αποτελέσματα ερευνητικών δεδομένων. Σημαντικό ρόλο παίζει και ο εκπαιδευτικός, ο οποίος θα πρέπει διδάσκει στα παιδιά την εφαρμογή των δεξιοτήτων που μαθαίνουν στην καθημερινότητα τους. Επιπλέον, είναι αναγκαίο να αναπτύσσει δεσμούς μεταξύ του τρίπτυχου σχολείο, μαθητές, γονείς, αλλά και να προσαρμόζεται στο πολιτισμικό και αναπτυξιακό επίπεδο των μαθητών. Παράλληλα, το πρόγραμμα είναι απαραίτητο να προωθεί την ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού, μέσα από την ενοποίηση του με το υπάρχον αναλυτικό πρόγραμμα. Τέλος, ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να επιδιώκει την συνεχή αξιολόγηση του προγράμματος.

Η συναισθηματική αγωγή και η ενσυναίσθηση βοηθάει τα παιδιά να γίνονται ικανότεροι κοινωνικοί εταίροι και καλύτεροι σύντροφοι στο παιχνίδι με συνομηλίκους. (Denham, 1998). Έχει αποδειχθεί πως η συναισθηματική αγωγή μπορεί να συμβάλει σε μεγάλο βαθμό στην αντιμετώπιση της οργής και της λύπης που μπορεί να νιώσει ένα παιδί λόγω κάποιας απόρριψης (Gottman, 2000). Τα παιδιά που έχουν αναπτύξει την ενσυναίσθηση και έχουν μάθει να αναγνωρίζουν τα συναισθήματά τους, έχουν προοπτικές να εκφράζονται συναισθηματικά στο μέλλον αλλά και να έχουν διάθεση για εξερεύνηση. Είναι ευέλικτα και ευπροσάρμοστα και μπορούν εύκολα να ρυθμίζουν τις συναισθηματικές τους αντιδράσεις ανάλογα με το περιστασιακό πλαίσιο. Επιπλέον, αποκτούν συναισθηματική ανεξαρτησία. Τα παιδιά τα οποία είναι αντάρκτη συναισθηματικά, αντλούν από τα δικά τους εσωτερικά αποθέματα και χαρακτηρίζονται από υψηλό αίσθημα αυτοσεβασμού. Σημαντικό επίσης να αναφερθεί είναι ότι δίνουν αξία στις σχέσεις τους με τα άλλα παιδιά. Κάποια πολύ σημαντικά και αξιολογικά αποτελέσματα της συναισθηματικής αγωγής είναι η συναισθητική αυτοεπίγνωση, πιο συγκριμένα η βελτίωση στην αναγνώριση

των συναισθημάτων. Όσο αναφορά τον χειρισμό των συναισθημάτων, δηλαδή τον έλεγχο του θυμού, της απογοήτευσης, της λύπης, η συναισθηματική αγωγή συμβάλει σε πολύ μεγάλο βαθμό. Πολύ σημαντικό να τονιστεί πως οι γονείς δεν πρέπει να υπαγορεύουν στα παιδιά πως πρέπει να αισθάνονται, αλλά να σέβονται τα δικά τους συναισθήματα όποια και να είναι αυτά. Είναι αναγκαίο να θέτουν όρια στις πράξεις, αλλά σε καμία περίπτωση στα συναισθήματα (Gottman, 2000). Η συναισθηματική αγωγή δεν αποτελεί μαγική συνταγή, όμως τα παιδιά με την βοήθεια και την συμβολή τους έχουν καλύτερη υγεία, υψηλότερες σχολικές επιδόσεις, ποιοτικότερες και σταθερότερες φιλίες, συναισθηματική υγεία, βιώνουν περισσότερα θετικά συναισθήματα, είναι πιο ευέλικτα και ευπροσάρμοστα, ειδικά σε καταστάσεις κρίσεων. Επιπροσθέτως, θωρακίζονται σε μεγάλο βαθμό απέναντι στα συναισθηματικά τραύματα τα οποία είναι ικανά να τα τραυματίσουν έντονα λόγω του μικρού της ηλικίας. Κάνοντας μια μικρή βιβλιογραφική ανασκόπηση δεν υπάρχουν άμεσα αρνητικά αποτελέσματα από την εφαρμογή της συναισθηματικής αγωγής, παρόλα αυτά, επειδή πρόκειται για κάτι καινούριο και πρωτόγνωρο τόσο στο χώρο της οικογένειας, όσο και στο περιβάλλον του σχολείου σίγουρα χρειάζεται διερεύνηση και ερευνά για το συγκεκριμένο θέμα (Goleman, 1996).

Τα τελευταία χρόνια αρκετοί ερευνητές έχουν ασχοληθεί με τη μελέτη της ενσυναίσθησης των παιδιών. Η Καμήλαλη (2003), έχει ασχοληθεί με τον ρόλο της ενσυναίσθησης στα παιδιά προσχολικής ηλικίας. Ένας τομέας της θεωρίας του Νου ασχολείται με την ικανότητα των παιδιών να εισχωρούν στην ψυχολογική κατάσταση των άλλων και να κατανοούν τα συναισθήματα τους. Στην συγκεκριμένη έρευνα διερευνήθηκε η ύπαρξη και η σημασία της ενσυναίσθησης στα παιδιά της προσχολικής ηλικίας μέσω της παρατήρησης του τρόπου με τον οποίο συμπεριφέρονται και αντιδρούν στο σχολικό περιβάλλον. Ο πρώτος στόχος αυτής της έρευνας είναι η ανίχνευση του ερμηνευτικού στυλ των παιδιών της προσχολικής ηλικίας σε καταστάσεις της καθημερινής τους πραγματικότητας. Ο δεύτερος στόχος της έρευνας είναι να ελεγχθεί η πιθανή εμπλοκή της «ενσυναίσθησης» στον τρόπο με τον οποίο το παιδί προσχολικής ηλικίας ερμηνεύει τα γεγονότα, αλλά και στη γενικότερη συμπεριφορά του στο χώρο του σχολείου. Ο τρίτος στόχος της έρευνας είναι η διερεύνηση της δημιουργικότητας και των κοινωνικών δεξιοτήτων του προσχολικού παιδιού. Για την διεξαγωγή της παρούσας ερευνητικής πρότασης, χρησιμοποιήθηκε το «Ερωτηματολόγιο Ελέγχου Προσχολικής Συμπεριφοράς» των McGuire&Richman (1988), το οποίο είναι ένα εύχρηστο και αποτελεσματικό μεθοδολογικό εργαλείο, που παρέχει μία σταθερή βάση αξιολόγησης της συναισθηματικής και συμπεριφορικής ανάπτυξης των παιδιών της προσχολικής ηλικίας. Έπειτα χορηγήθηκε στους νηπιαγωγούς των παιδιών όπου τους ζητήθηκε να συμπληρώσουν το ερωτηματολόγιο για κάθε νήπιο. Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας καταδεικνύουν το γεγονός πως η ενσυναίσθηση έχει θετική επίδραση και στους τρεις πρωτοαναφερόντες στόχους.

Η Κωσταντίνου (χ.η) ασχολήθηκε κατά βάση με την ενσυναίσθηση των παιδιών και τον ρόλο των παιδαγωγών και των γονέων στην νέα πραγματικότητα. Κάνοντας μια βιβλιογραφική έρευνα κατέληξε στο συμπέρασμα, πως η συναισθηματική νοημοσύνη επηρεάζει σε πολύ μεγάλο βαθμό την ανάπτυξη, της μάθησης, τις κοινωνικές σχέσεις, την επικοινωνία των παιδιών και είναι μια ικανότητα που τα παιδιά την κατέχουν εγγενώς. Η συγκεκριμένη έρευνα αποτελεί μια μελέτη περίπτωσης, η οποία σχεδιάστηκε και πραγματοποιήθηκε με τη μορφή έρευνας δράσης. Η συλλογή ερευνητικών δεδομένων, έγινε με τη χρήση της πολυμεθοδικής

ερευνητικής προσέγγισης. Ως ερευνητικά εργαλεία, χρησιμοποιήθηκαν η συμμετοχική παρατήρηση, η ημιδομημένη συνέντευξη, η οποία επιτρέπει μια ανοιχτή επικοινωνία μεταξύ παιδαγωγών, παιδιών και γονέων, το portfolio των παιδιών και τέλος, το ερευνητικό ημερολόγιο. Το δείγμα της διερεύνησης, αποτέλεσαν 17 βρέφη ηλικίας 2-2,5 ετών (με τους γονείς τους), 27 προνήπια ηλικίας 4-4,5 ετών (με τους γονείς τους) και οι 3 υπεύθυνες παιδαγωγοί των τμημάτων. Οι υποθέσεις της έρευνας, αφορούν τον τρόπο με τον οποίο γονείς, παιδαγωγοί και παιδιά προσχολικής ηλικίας (βρέφη και προνήπια), αντιλαμβάνονται και δρουν σε σχέση με τα συναισθήματα και τη δημιουργική λύση προβλημάτων, τις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ παιδιών, παιδαγωγών-παιδιών, παιδαγωγών-γονιών, γονιών-παιδιών και συναδέλφων παιδαγωγών, τις αξίες της συνεργασίας, του αλληλοσεβασμού, της δικαιοσύνης, της ελευθερίας έκφρασης και τέλος τη συνεργασία και την επικοινωνία των παιδιών, των παιδαγωγών και των γονιών της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Τα αποτελέσματα της έρευνας φανερώνουν την επιτακτική ανάγκη για ενεργητική ακρόαση και άμεση συνεργασία μεταξύ παιδαγωγών, παιδιών και γονέων. Μετά την χρήση εποπτικού υλικού οι γονείς αναθεώρησαν τις απόψεις και τις αντιλήψεις τους για τα παιδιά και αναγνώρισαν σε πολύ μεγάλο βαθμό την σπουδαιότητα και την βαρύτητα της συναισθηματικής αγωγής και της ενσυναίσθησης. Παράλληλα, κατανόησαν την αναγκαιότητα της ενεργητικής ακρόασης και την επίδραση που έχει στα παιδιά τους η χρήση κατάλληλων στρατηγικών, για την επίλυση προβλημάτων και την σωστή διαμόρφωση της προσωπικότητάς τους. Αξίζει να σημειωθεί, πως στην εκπαιδευτική αυτή διαδικασία συμμετέχουν και παιδιά μεγαλύτερης ηλικίας, τα οποία διαθέτουν καλύτερες επικοινωνιακές δεξιότητες και επέδρασαν θετικά στην ομάδα των βρεφών.

Τέλος, βασικά συμπεράσματα της έρευνας της Κωσταντίνου (χ.η), είναι, πως η διαφορετική οπτική με την οποία ειδώθηκαν τα παιδιά είχε μεγάλη επίδραση στην ψυχοκοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη τους. Το κλίμα που δημιουργήθηκε εντός του σχολείου παρείχε στα παιδιά ευκαιρίες ανάπτυξης δεξιοτήτων χειρισμού των συναισθημάτων τους. Ταυτόχρονα, ανέπτυξαν τον λόγο τους και έμαθαν να επικοινωνούν μέσω των συναισθημάτων τους.

Άλλη μια εξίσου σημαντική έρευνα που πραγματοποιήθηκε είναι αυτή της Ιωάννου (2008) με θέμα «Η προφορική αφήγηση λαϊκού παραμυθιού ως μέσο ενίσχυσης της ενσυναίσθησης σε παιδιά προσχολικής ηλικίας». Ο βασικός στόχος της παρούσας πτυχιακή, η οποία απευθύνεται σε παιδιά προσχολικής ηλικίας, είναι να διερευνηθεί εάν και σε ποιο βαθμό η προφορική αφήγηση λαϊκού παραμυθιού είναι ικανή να συμβάλλει θετικά στην ενίσχυση της ενσυναίσθησης των νηπίων. Αξίζει να σημειωθεί, πως το δείγμα της συγκεκριμένης έρευνας είναι 18 μαθητές προσχολικής ηλικίας, ελληνικής και αλβανικής καταγωγής, εκ των οποίων τα 10 είναι κορίτσια και τα άλλα 8 αγόρια. Τα παιδιά που συμμετέχουν βρίσκονται σε Ιδιωτικά Νηπιαγωγεία και προέρχονται από οικογένειες μέσης και ανώτερης κοινωνικοοικονομικής τάξης. Η μέθοδος συλλογής δεδομένων που χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα έρευνα είναι η συνέντευξη βάσει ενός ερωτηματολογίου. Ο ερευνητής έχει χωρίσει την έρευνα σε 3 βασικές φάσεις. Η πρώτη φάση περιλαμβάνει τρεις γενικές ερωτήσεις που έχουν ως απώτερο στόχο να αλλάξουν τις απόψεις των παιδιών σχετικά με την έννοια του συναισθήματος αλλά και τον τρόπο αναγνώρισής του. Η πρώτη και η δεύτερη ερώτηση σχετίζονται με τον τρόπο έκφρασης και εκδήλωσης των συναισθημάτων από τους ανθρώπους, επιχειρώντας να διαπιστωθεί αν τα παιδιά είναι σε θέση να αναγνωρίσουν τα συναισθήματα που εκδηλώνουν οι άλλοι και επίσης αν μπορούν να κατανοήσουν τη χρησιμότητα εκδήλωσής τους. Η τρίτη ερώτηση αφορά την

ικανότητα των παιδιών να συνδέουν μια κατάσταση ή ένα γεγονός με ανάλογα συναισθήματα. Στη δεύτερη φάση έγινε προφορική αφήγηση λαϊκού παραμυθιού. Μετά το τέλος της αφήγησης ακολουθούν 9 ερωτήσεις που σχετίζονται με το περιεχόμενο της ιστορίας. Σημαντικό να αναφερθεί πως η επιλογή του κειμένου βασίστηκε στο γεγονός ότι οι ήρωες βιώνουν και εκφράζουν έντονα συναισθήματα σε διάφορες περιστάσεις. Τέλος, στην τρίτη και τελευταία φάση έγινε επανάληψη των αρχικών ερωτήσεων που έγιναν στα παιδιά πριν την αφήγηση της ιστορίας, με απώτερο σκοπό να διαπιστωθεί, εάν η προφορική αφήγηση επηρέασε τις αρχικές αντιλήψεις και απόψεις των νηπίων. Μέσα από τα ευρήματα της ερευνητριας γίνεται αντιληπτό πως οι απαντήσεις των νηπίων πριν και μετά την προφορική αφήγηση του λαϊκού παραμυθιού είναι διαφορετικές, κυρίως στις αντιλήψεις τους σχετικά με τον τρόπο και τον λόγο για τον οποίο οι άνθρωποι εκφράζουν τα συναισθήματά τους.

Πραγματοποιώντας την παρούσα έρευνα, ο ερευνητής διαπίστωσε κατά πόσον είναι θετική η επίδραση της χρήσης των εικονοκαρτών στην ανάπτυξη της γνωστικής ενσυναίσθησης του παιδιού. Σύμφωνα με τον Hogan (1969) η γνωστική ενσυναίσθηση σχετίζεται με την ικανότητα του ατόμου να μπαίνει στην θέση του άλλου και να κατανοεί τον τρόπο με τον οποίο σκέφτεται και αντιδρά στις καταστάσεις. Άλλο ένα βασικό ερώτημα που αναζητά απάντηση ο ερευνητής είναι, αν η χρήση εικονοκαρτών βοηθάει στην ανάπτυξη της συναισθηματικής μετάδοσης. Τέλος, ψάχνει να δει αν πάλι η χρήση εικονοκαρτών συμβάλει εποικοδομητικά στην αναγνώριση των συναισθημάτων. Είναι σημαντικό να αναφερθεί πως έχουν γίνει αρκετές έρευνες που σχετίζονται με την ενσυναίσθηση, την συναισθηματική νοημοσύνη και την αναγνώριση των συναισθημάτων. Παρόλα αυτά, καμία μέχρι στιγμής δεν έχει ασχοληθεί με τον αν οι εικονοκάρτες μπορούν να βοηθήσουν και να εξελίξουν ένα παιδί στην αναγνώριση των συναισθημάτων και στην γνωστική ενσυναίσθηση. Αυτή η έρευνα διεξήχθη για το λόγο ότι στην σύγχρονη εποχή που διανύουμε είναι απαραίτητη η καλλιέργεια της ικανότητας των συναισθημάτων, διότι βοηθάει στην κατανόηση και πιο σύνθετων συναισθημάτων, αλλά και την διαχείριση των δικών τους συναισθημάτων και ιδιαίτερα εκείνων που τους δυσκολεύουν (Goleman, 1998). Ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο έχουν οι εκπαιδευτικοί προκειμένου τα παιδιά να οδηγηθούν σε έναν <<συναισθηματικό εγγραμματισμό>>, πιο συγκεκριμένα στην κατάσταση εκείνων των δεξιοτήτων που θα τους επιτρέψει να αναγνωρίζουν τα συναισθήματά τους και τα συναισθήματα των άλλων (Κάντζου, Δαμηλάκη, Λαμπρινέα, Κανελλόπουλος, 2009).

Μεθοδολογία Έρευνας

Ερευνητική Μέθοδος

Για τις ανάγκες λοιπόν διερεύνησης του παραπάνω σκοπού χρησιμοποιήθηκε ποιοτική προσέγγιση. Πιο συγκεκριμένα, πραγματοποιήθηκε Πρόγραμμα Παρέμβασης σε παιδιά προσχολικής ηλικίας τυπικής ανάπτυξης μέσω της χρήσης εικονοκαρτών, οι οποίες δίνουν τη δυνατότητα ανάπτυξης διαλόγου με το παιδί προκειμένου να αναπτυχθεί η ενσυναίσθησή του.

Δειγματοληψία

Το δείγμα που χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα έρευνα είναι ένα παιδί ηλικίας 4,5 ετών. Η επιλογή του συγκεκριμένου παιδιού, έγινε διότι το περιβάλλον του, ήταν εύκολα προσβάσιμο στον ερευνητή.

Ερευνητικά εργαλεία συλλογής δεδομένων

Συνέντευξη

Η συνέντευξη είναι μια διαδικασία που επιτρέπει στον ερευνητή να αντλήσει πληροφορίες και δεδομένα μέσα από την ανάλυση λόγου επιλεγμένων αλλά χαρακτηριστικών περιπτώσεων. Είναι ένα ερευνητικό εργαλείο το οποίο χρησιμοποιείται ως μέσο συλλογής πληροφοριών, ελέγχου και ερμηνείας των ερευνητικών ερωτημάτων μιας έρευνας (Τσουρβάκας, 1997). Η συνέντευξη στηρίζεται στην ελεύθερη κι ανοιχτή επικοινωνία και προϋποθέτει κάποια σχέση ανάμεσα στον συνέντευξη και τον ερωτώμενο και ως τεχνική άντλησης δεδομένων βοηθά τον ερευνητή όχι απλώς να πλησιάζει εις βάθος το θέμα του, αλλά και να αξιοποιεί εμπειρίες και συναισθήματα. Πιο συγκεκριμένα, η συνέντευξη είναι ένας τρόπος για να ανακαλύψει ο ερευνητής τι σκέφτονται και τι αισθάνονται οι ερωτώμενοι. Είναι γνωστό πως ως εργαλείο έρευνας παρουσιάζει πολλά πλεονεκτήματα μιας και δίνει ευκαιρίες να διευκρινιστούν ορισμένες απαντήσεις, να γίνουν και άλλες ερωτήσεις, δίνοντας τη δυνατότητα για εμβάθυνση (Φίλιας, 2004). Η συνέντευξη είναι μια πολύ συνηθισμένη τεχνική συλλογής δεδομένων σε μια ποιοτική έρευνα, όπως υπάρχει και στην συγκεκριμένη περίπτωση. Εκτιμάται ότι το 90% των κοινωνικών ερευνών χρησιμοποιούν τις συνεντεύξεις, με κάποιον τρόπο, για να συλλέξουν τα δεδομένα τους ή ένα μέρος αυτών.

Κατά τη διεξαγωγή του πειράματος διεξήχθησαν δύο ημιδομημένες συνεντεύξεις-μετρήσεις (pre-Test και post-Test). Οι ερωτήσεις σχεδιάστηκαν με την χρήση του Emotion Awareness Questionnaire (EAQ-30), όπως χρησιμοποιήθηκε από την Charitaki (2015), στον ένα εκ των γονέων του παιδιού, για να αποτυπωθεί το επίπεδο ανάπτυξης της ενσυναίσθησης του παιδιού. Πιο αναλυτικά, απαντήθηκαν από τον γονέα οι ίδιες ερωτήσεις δυο φορές. Μια στην αρχή της έρευνας, πριν χορηγηθεί το υλικό παρέμβασης στο παιδί και μια στο τέλος της έρευνας. Αυτό έχει ως σκοπό, να γίνει φανερό εάν οι εικονοκάρτες βοήθησαν εποικοδομητικά στην ανάπτυξη της ενσυναίσθησης, της συναισθηματικής μετάδοσης και της αναγνώρισης των συναισθημάτων. Η συνέντευξη αποτελεί κύριο εργαλείο ποιοτικής έρευνας, το οποίο δίνει στον ερευνητή πολλές δυνατότητες διερεύνησης των θεμάτων που τον απασχολούν. Βασικός σκοπός της συνέντευξης είναι η συλλογή πληροφοριών για τις εμπειρίες και τις απόψεις των ερωτώμενων (Ιωσηφίδη, 2003). Για τον λόγο αυτό, πάρθηκε συνέντευξη από την μητέρα του παιδιού, ώστε να γίνει φανερό εάν το υλικό παρέμβασης βοήθησε το παιδί στην ανάπτυξη της ενσυναίσθησης. Η ημιδομημένη συνέντευξη λοιπόν, χρησιμοποιείται για την απόκτηση μιας λεπτομερούς εικόνας για τις πεποιθήσεις και τις απόψεις του ατόμου (Κυριαζή, 1999).

Παρατήρηση

Ακόμα, χρησιμοποιήθηκε η μεθοδολογική τεχνική της μη δομημένης παρατήρησης κατά την διάρκεια χορήγησης των εικονοκαρτών από τον ερευνητή, προκειμένου να καταγραφούν οι δυσκολίες του παιδιού στην ανάπτυξη της ενσυναίσθησης. Η παρατήρηση είναι μια διαδικασία που επιτρέπει στον εκάστοτε

ερευνητή να αντλήσει πληροφορίες και δεδομένα μέσα από την άμεση, τη δική του παρατήρηση ατόμων. Ο ερευνητής καταγράφει με όποιον τρόπο ο ίδιος επιθυμεί τις παρατηρήσεις του και έπειτα τις επεξεργάζεται και τις ερμηνεύει. Αξίζει να αναφερθεί πως η παρατήρηση θεωρείται η πιο ποιοτική και η πιο βασική τεχνική συλλογής δεδομένων στην κοινωνική έρευνα, διότι αναμιγνύεται και με όλες τις άλλες τεχνικές, μιας και σε κάθε έρευνα, ποσοτική ή ποιοτική, περιέχονται αρκετά στοιχεία παρατήρησης. Γενικά, αποτελεί μια πολύ χρήσιμη επικουρική τεχνική συλλογής δεδομένων, που σε συνδυασμό με άλλες τεχνικές μπορεί να δώσει χρήσιμες, έγκυρες και φυσικά ενδιαφέρουσες πληροφορίες για το θέμα που ερευνάται (Cohen & Manion, 1994). Η παρατήρηση είναι μια μέθοδος της κοινωνικής έρευνας που έχει ως σκοπό να καταγράψει με έναν συστηματικό τρόπο τις συμπεριφορές, αλλά και τις αντιδράσεις των ατόμων στο κοινωνικό τους περιβάλλον. Ο παρατηρητής προσπαθεί να κατανοήσει και να ερμηνεύσει όσα παρατηρεί μέσα από την οπτική των ατόμων που μελετά κι όχι να επιβάλλει τη δική του άποψη. Προσπαθεί να κρατά όσες περισσότερες σημειώσεις μπορεί (Cohen & Manion, 1994). Ο ερευνητής χρειάζεται να έχει σημαντικές ικανότητες κατά την διάρκεια της παρατήρησης, κυρίως σε ότι αφορά την εγκυρότητα και την αξιοπιστία της, διότι είναι γνωστό πως πάντα μένει ανοικτό το ζήτημα της αντικειμενικότητας, αλλά και τις αμεροληψίας κατά την διάρκεια καταγραφής των δεδομένων (Φίλιας, 2004). Για το λόγο αυτό λοιπόν είναι πολύ καλύτερο για έναν αρχάριο ερευνητή να τη χρησιμοποιήσει συμπληρωματικά, παράλληλα με μια άλλη τεχνική, όπως παράδειγμα συμβαίνει και στην παρούσα έρευνα την συνέντευξη, για να συλλέξει όλα τα δεδομένα που τον αφορούν και τον ενδιαφέρουν.

Έτσι λοιπόν χρησιμοποιήθηκε μη δομημένη παρατήρηση κατά την διάρκεια που το παιδί χρησιμοποιούσε με την βοήθεια του ερευνητή το βιβλίο παρέμβασης και έτσι καταγράφηκαν οι δυσκολίες του παιδιού στην ανάπτυξη της ενσυναίσθησης και της αναγνώρισης των συναισθημάτων. Η παρατήρηση είναι μια μέθοδος συλλογής εμπειρικών δεδομένων και μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε όλες τις μεθοδολογικές προσεγγίσεις (Φίλιας, 1993).

Αποτελέσματα – Συζήτηση

Πριν αναφερθούν τα ευρήματα της παρούσας έρευνας, είναι σημαντικό να παρουσιαστεί το προφίλ του παιδιού. Τα στοιχεία για την προσωπικότητα και τα χαρακτηριστικά του αναδεικνύονται μέσα από την συνέντευξη με την μητέρα. Το παιδί το οποίο χρησιμοποιήθηκε στην έρευνα είναι ο Π, είναι 4,5 χρονών και φοιτά σε νηπιαγωγείο της επαρχίας. Έχει μια μικρότερη αδερφή, με την οποία αρκετά συχνά έρχεται σε διαμάχη. Τα στοιχεία που συλλέχτηκαν έπειτα από την συνέντευξη με την μητέρα του παιδιού φάνηκαν ιδιαίτερα χρήσιμα για την εκπόνηση την παρούσας έρευνας. Στον ελεύθερο του χρόνο προτιμάει να παίζει παιχνίδια στο tablet ή στον υπολογιστή, αλλά και επιτραπέζια και πιο συγκεκριμένα πάζλ. Κάνει παρέα με μεγαλύτερα παιδιά και συχνά η μητέρα παρατηρεί να έχει αντιζηλίες εντός και εκτός του σχολείου. Δεν μπορεί να συνεργαστεί εύκολα και κάνει τα πάντα για να πετύχει αυτό που θέλει. Σύμφωνα με την μητέρα, πολλές φορές έχει παρατηρήσει να κλείνεται στον εαυτό του και να μην μπορεί να εκφράσει αυτά που νιώθει. Επιπλέον, συχνά κάνει πράξεις και δεν μπορεί να αντιληφθεί ότι στεναχωρεί κάποιον. Αντιλαμβάνεται εύκολα το συναίσθημα της χαράς και της ευτυχίας και δυσκολεύεται να αναγνωρίσει την λύπη και την στεναχώρια. Ο Π δεν έχει ξανά κάνει κάποιου

είδους τεστ για την ανάπτυξη της ενσυναίσθησης που σύμφωνα με την μητέρα υστερεί, ούτε για την αναγνώριση συναισθημάτων. Η παρούσα έρευνα λοιπόν, φάνηκε να τον βοήθησε αρκετά και τα αποτελέσματά της καταδεικνύουν σαφή την βελτίωση του παιδιού στην αναγνώριση των συναισθημάτων και στην ανάπτυξη της ενσυναίσθησης.

Όλες οι εικονοκάρτες είναι σχεδιασμένες έτσι ώστε να εκπαιδεύουν παράλληλα το παιδί και στην ανάπτυξη της ενσυναίσθησης, αλλά και στην αναγνώριση των συναισθημάτων, το ίδιο έκανε και ο ερευνητής.

Αναλύοντας το πρώτο ερευνητικό ερώτημα που σχετίζεται με την ανάπτυξη της γνωστικής ενσυναίσθησης καταδεικνύονται τα ακόλουθα ευρήματα. Αρχικά, ο ερευνητής έδειξε στο παιδί δυο εικονοκάρτες και του ζήτησε να εντοπίσει τα συναισθήματα που νιώθουν τα άτομα των φωτογραφιών. Η μια εικόνα έδειχνε μια οικογένεια που πάει εκδρομή, ενώ οι άλλοι ένα κορίτσι που ακούει τους γονείς του να τσακώνονται. Ο ερευνητής βάζοντας το παιδί στην θέση των πρωταγωνιστών του ζήτησε να περιγράψει τα συναισθήματα που νιώθουν. Έγινε φανερό, πως άργησε να κατανοήσει τα συναισθήματα της χαράς στην μια εικόνα και της λύπης στην άλλη. Έπειτα από διευκρινίσεις του ερευνητή το παιδί κατάφερε να αναγνωρίσει τα συναισθήματα. Στην συνέχεια, ο ερευνητής έβαλε στην θέση των εικονιζόμενων το παιδί και τον ρώτησε τι θα έκανε αυτό στην θέση του. Το παιδί με λόγια, με εκφράσεις και με κινήσεις του σώματος εξέφρασε στον ερευνητή τα συναισθήματα που θα ένιωθε εάν βρισκόταν στην θέση των πρωταγωνιστών.

Εικόνα 1 : Ανάπτυξη της Ενσυναίσθησης



Ενσυναίσθηση

Εκπαιδεύοντας το παιδί πως να αντιληφθεί και να προσδιορίσει τα συναισθήματα ενός άλλου ατόμου σαν να ήταν δικά του.

1. Πώς νομίζεις ότι ένιωσε/αισθάνθηκε η Μαρία όταν ο Πέτρος δεν την κάλεσε στ πάρτι του;
2. Μπορείς να νιώσεις/αισθανθείς τη Μαρία (Πώς θα ένιωθες αν αυτό συνέβη σε σένα);
3. Τι θα μπορούσες να κάνεις για να βοηθήσεις τη Μαρία;
4. Πώς θα φερόσουν αν ήσουνα εκεί*;
5. Μήπως σου συνέβη ποτέ κάτι παρόμοιο;

*Θυμήσου ότι φερόμαστε στους άλλους με τον τρόπο που θα θέλαμε να μας αντιμετωπίζουν!

© Copyright Upbilly.gr

Εικόνα 2 : Ανάπτυξη της Ενσυναίσθησης.



Ενσυναίσθηση



Ενσυναίσθηση

Εκπαιδεύοντας το παιδί πως να αντιληφθεί και να προσδιορίσει τα συναισθήματα ενός άλλου ατόμου σαν να ήταν δικά του.

1. Πώς νομίζεις ότι ένιωσε/αισθάνθηκε ο Λάκης, όταν πήγε εκδρομή με την οικογένειά του στα χιόνια;
2. Μπορείς να νιώσεις/συναισθανθείς τον Λάκη (Πώς θα ένιωθες αν αυτό συνέβαινε σε σένα);
3. Τι θα μπορούσες να κάνεις αν βρισκόσουν στη θέση του Λάκη;
4. Πώς θα φερόσουν αν ήσουνα εκεί*;
5. Μήπως σου έχει συμβεί ποτέ κάτι παρόμοιο;

*Θυμήσου ότι φερόμαστε στους άλλους με τον τρόπο που θα θέλαμε να μας αντιμετωπίζουν!

© Copyright Unability.gr

Έπειτα, ο ερευνητής έδειξε και άλλες παρόμοιες εικονοκάρτες στο παιδί και του έλεγε να εντοπίσει και να μπει στην θέση των εικονοκαρτών. Έγινε φανερό, πως σε πολλές περιπτώσεις δυσκολευόταν να μπει στην θέση του άλλου, χαρακτηριστικό παράδειγμα η κάρτα που απεικόνιζε ένα κορίτσι που αποχαιρετούσε την γιαγιά του. Δυσκολεύτηκε να κατανοήσει το συναίσθημα που νιώθει το κορίτσι, πόσο μάλλον να μπει στην θέση της. Στην συγκεκριμένη εικόνα λοιπόν έγινε αντιληπτό πως μπερδέψε την λύπη με την χαρά. Μετά από αυτό το παράδειγμα, ο ερευνητής έδειξε και άλλες παρόμοιες εικόνες στο παιδί για να εξασκήσει την γνωστική ενσυναίσθηση. Άλλο ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα που αποδεικνύει πως δεν μπορούσε εύκολα να εντοπίσει και να κατανοήσει το συναίσθημα του άλλου είναι η εικονοκάρτα που δείχνει ένα κορίτσι που μόλις έχει συνειδητοποιήσει πως το παιχνίδι που παίζει είναι δύσκολο. Ο Π διατύπωσε την γνώμη πως το κορίτσι νιώθει χαρά. Αφού ο ερευνητής εξήγησε στο παιδί παραδείγματα από την καθημερινή ζωή του ίδιου του παιδιού και το έβαλε στην

θέση του εικονιζόμενου, ο Π αντιλήφθηκε πως το κορίτσι νιώθει θυμό, όπως θα ένιωθε και ο ίδιος αν βρισκόταν στην θέση του. Έπειτα από πολλά παραδείγματα, όπως για παράδειγμα εικονοκάρτες που απεικονίζουν ένα κορίτσι στεναχωρημένο γιατί τον κοροΐδεμαν τα παιδιά στο σχολείο, ένα παιδί που αρρώστησε και δεν πήγε στην γιορτή του σχολείου, έγινε ξεκάθαρο πως το παιδί άρχιζε αρχικά να εντοπίζει εύκολα το συναίσθημα που υπάρχει στην κάθε εικονοκάρτα και στην συνέχεια να το κατανοεί, μπαίνοντας στην θέση του κάθε πρωταγωνιστή.

Από τα παραπάνω έγινε φανερό πως το παιδί δυσκολευτόταν σε αρκετές περιπτώσεις να αναγνωρίσει τα συναισθήματα που κυριαρχούσαν στις φωτογραφίες. Για το λόγο αυτό ο ερευνητής μέσω της διαδικασίας των εικονοκαρτών έκανε προσπάθεια να μάθει το παιδί να αναγνωρίζει όλα τα συναισθήματα. Έτσι, αναλύοντας το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα που σχετίζονται με την με την αναγνώριση των συναισθημάτων έγιναν φανερά τα ακόλουθα: Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η εικονοκάρτα που απεικονίζει ένα κορίτσι να κλαίει γιατί ο φίλος της δεν την κάλεσε στο πάρτι. Αρχικά, το παιδί μέσα από την καθοδήγηση και τις ερωτήσεις του ερευνητή δυσκολευτόταν να αναγνωρίσει το συναίσθημα της στεναχώριας και της θλίψης. Προσπαθώντας ο ερευνητής να βάλει το παιδί στην θέση του εικονιζόμενου κοριτσιού κατάφερε να αναγνωρίσει το συναίσθημα που νιώθει. Στην ερώτηση «Πως θα ένιωθες εσύ στην θέση της Μαρίας;» Ο Π απάντησε πως θα έκλαιγε. Με αφορμή την απάντηση του παιδιού ο ερευνητής συνδύασε τον κλάμα με την θλίψη και την στεναχώρια. Λέγοντας χαρακτηριστικά «Όταν είμαστε στεναχωρημένοι πολλές φορές κλαίμε» Αυτός ήταν και ένας τρόπος για να μάθει ο Π να αναγνωρίζει τα συναισθήματα. Στην ίδια εικόνα ο ερευνητής προσπάθησε πέρα από την αναγνώριση των συναισθημάτων να αναπτύξει και την ενσυναίσθηση του παιδιού ρωτώντας το «Τι θα έκανες για να βοηθήσεις το κορίτσι;» Ο Π δυσκολευτόταν να απαντήσει σε αυτή την ερώτηση αν και είχε αναγνωρίσει το συναίσθημα που νιώθει το εικονιζόμενο κορίτσι δεν μπορούσε να βρει λύση για το πρόβλημα του. Για τον λόγο αυτό ο ερευνητής ξανά έβαλε τον Π να μπει στην θέση του κοριτσιού, ρωτώντας τον τι θα ήθελες να κάνουν σε σένα; Μπαίνοντας λοιπόν στη θέση της, ο Π βρήκε πολλές λύσεις για να βοηθήσει το κορίτσι.

Εικόνα 1: Αναγνώριση του συναισθήματος της λύπης.

Ενσυναίσθηση

Εκπαιδεύοντας το παιδί πως να αντιληφθεί και να προσδιορίσει τα συναισθήματα ενός άλλου ατόμου σαν να ήταν δικά του.

1. Πώς νομίζεις ότι ένιωσε/αισθανθήκε η Μαρία όταν ο Πέτρος δεν την κάλεσε στο πάρτι του;
2. Μπορείς να νιώσεις/αισθανθείς τη Μαρία (Πώς θα ένιωθες αν αυτό συνέβαινε σε σένα);
3. Τι θα μπορούσες να κάνεις για να βοηθήσεις τη Μαρία;
4. Πώς θα φερόσουν αν ήσουν εκεί*;
5. Μήπως σου συνέβη ποτέ κάτι παρόμοιο;

*Θυμήσου ότι φερόμαστε στους άλλους με τον τρόπο που θα θέλαμε να μας αντιμετωπίσουν!

© Copyright Upbility.gr

Το ίδιο συνέβη και σε άλλη μια εικονοκάρτα που έδειχνε ένα στεναχωρημένο αγόρι που μόλις του είχε χαλάσει η φωτογραφική του μηχανή. Ο Π μπόρεσε να αναγνωρίσει το συναίσθημα της λύπης, διότι είδε το παιδί να κλαίει. Στην ερώτηση τι

θα έκανες για να τον βοηθήσεις ο Π απάντησε πως θα του έπαιρνε καινούργια για να μην είναι στεναχωρημένος. Με αυτή την εικονοκάρτα λοιπόν φάνηκε πως το παιδί αρχικά αναγνώρισε το συναίσθημα που κυριαρχεί στην φωτογραφία και στην συνέχεια μπήκε στην θέση του παιδιού, αναπτύσσοντας έτσι το συναίσθημα της ενσυναίσθησης.

Εικόνα 4 : Αναγνώριση του Συναισθήματος της λύπης.

Έπειτα από πολλά παραδείγματα εικονοκαρτών ο Π κατάλαβε ποιο είναι το συναίσθημα της λύπης και την στεναχώριας και σε ποιες περιπτώσεις το νιώθουμε. Για να επιτευχθεί αυτό, ο ερευνητής έδινε διάφορα παραδείγματα στο παιδί. Μετά από αυτό το παιδί αντιλήφθηκε πως ένας τρόπος στο να εκδήλωση κάποιος την θλίψη του είναι το κλάμα.

Από την άλλη, έγινε φανερό πως το παιδί αναγνώριζε πολύ εύκολα το



συναίσθημα της χαράς και της ευτυχίας. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα που το αποδεικνύει είναι η εικονοκάρτα που απεικονίζει ένα κορίτσι που χειροκροτείται από όλη την αίθουσα για την σχολική παράσταση που έπαιξε. Ο Π κατάλαβε αμέσως πόσο χαρούμενη μπορεί να ένιωθε εκείνη την στιγμή η κοπέλα. Άρα αναγνώρισε πολύ εύκολο το συναίσθημα της. Στην ερώτηση πως θα ένιωθες εσύ στην θέση της. Ο Π απάντησε πως θα ήταν πολύ χαρούμενος και θα γέλαγε.

Ο ερευνητής με αφορμή την συγκεκριμένη εικονοκάρτα απαντάει και στο τρίτο ερευνητικό ερώτημα που σχετίζεται με την αναγνώριση των συναισθημάτων. Ζήτησε λοιπόν από τον Π να σηκωθεί και να ενσαρκώσει την εικονιζόμενη κοπέλα, αναπαριστώντας με κινήσεις και με μορφασμούς στο πρόσωπο πως θα ένιωθε ο ίδιος αν βρισκόταν στην θέση της. Ο Π δεν ήθελε να το κάνει, είπε χαρακτηριστικά πως ντρέποταν. Γεγονός που φανέρωσε πως έχει δυσκολία στο να εκφράσει σε κάποιον τα συναισθήματά του. Ο ερευνητής για να τον κάνει να νιώσει οικία και να απελευθερωθεί ενσάρκωσε ο ίδιος την εικόνα και με μορφασμούς και κινήσεις έδειξε

στο παιδί πως θα ένιωθε χαρά. Το ίδιο έκανε στην συνέχεια και το παιδί χαμογελώντας, για να δείξει την χαρά που ένιωθε. Με αυτό τον τρόπο λοιπόν έγινε προσπάθεια της ανάπτυξης της συναισθηματικής μετάδοσης του παιδιού.

Εικόνα 5 : Αναγνώριση του Συναισθήματος της



Ενσυναίσθηση

Κατασκευάζοντας το παιδί πως να αντιληφθεί και να προσδιορίσει τα συναισθήματα άλλου ατόμου σαν να ήταν δικά του.

1. Πώς νομίζεις ότι ένιωσε/αισθάνθηκε η Χαρά όταν την χειροκρότησε όλη η αίθουσα για τη σχολική παράσταση που έπαιζε;
2. Μπορείς να νιώσεις/συναισθανθείς τη Χαρά (Πώς θα ένιωθες αν αυτό συνέβη σε σένα);
3. Τι θα μπορούσες να κάνεις αν βρισκόσουν στη θέση της Χαράς;
4. Πώς θα φερόσουν αν ήσουνα εκεί*;
5. Μήπως σου έχει συμβεί ποτέ κάτι παρόμοιο;

*Θυμήσου ότι φερόμαστε στους άλλους με τον τρόπο που θα θέλαμε να μας αντιμετωπίζουν!

χαράς

© Copyright Upbilly.gr

Μετά από πολλά παραδείγματα εικονοκαρτών το παιδί συνειδητοποίησε πώς το χαμόγελο και το γέλιο είναι ένας τρόπος για να εκφράζεται η χαρά και η ευτυχία. Μερικά ακόμα χαρακτηριστικά παραδείγματα που το παιδί αντιλήφθηκε αμέσως το συναίσθημα της χαράς, είναι η εικονοκάρτα που απεικόνιζε την ομάδα που κέρδισε στους αγώνες, τον γιατρό που είπε στην γυναίκα πως ο άντρας της θα γίνει σύντομα καλά.

Εικόνα 6 : Αναγνώριση του συναισθήματος της χαράς



Ενσυναίσθηση

Εκπαιδεύοντας το παιδί πως να αντιληφθεί και να προσδιορίσει τα συναισθήματα ενός άλλου ατόμου σαν να ήταν δικά του.

1. Πώς νομίζεις ότι ένιωσε/αισθάνθηκε η Δάφνη όταν η ομάδα της κέρδισε στους αγώνες του σχολείου;
2. Μπορείς να νιώσεις/συναισθανθείς τη Δάφνη (Πώς θα ένιωθες αν αυτό συνέβαινε σε σένα);
3. Τι θα μπορούσες να κάνεις αν βρισκόσουν στη θέση της Δάφνης;
4. Πώς θα φερόσουν αν ήσουνα εκεί*;
5. Μήπως σου έχει συμβεί ποτέ κάτι παρόμοιο;

**Θυμήσου ότι φερόμαστε στους άλλους με τον τρόπο που θα θέλαμε να μας αντιμετωπίσουν!*

© Copyright Upbility.gr

Prepared exclusively for tzortzina1996@gmail.com Transaction: 15586

Εικόνα 7 : Αναγνώριση του Συναισθήματος της χαράς

© Copyright Upbility.gr
Prepared exclusively for tzortzina1996@gmail.com Transaction: 15586

22

Ενσυναίσθηση

Εκπαιδεύοντας το παιδί πως να αντιληφθεί και να προσδιορίσει τα συναισθήματα ενός άλλου ατόμου σαν να ήταν δικά του.

1. Πώς νομίζεις ότι ένιωσε/αισθάνθηκε η κυρία Σοφία, όταν η γιατρός της είπε ότι ο άντρας της θα γίνει γρήγορα καλά;
2. Μπορείς να νιώσεις/συναισθανθείς την κυρία Σοφία (Πώς θα ένιωθες αν αυτό συνέβαινε σε σένα);
3. Τι θα μπορούσες να κάνεις αν βρισκόσουν στη θέση της κυρίας Σοφίας;
4. Πώς θα φερόσουν αν ήσουνα εκεί*;
5. Μήπως σου έχει συμβεί ποτέ κάτι παρόμοιο;

**Θυμήσου ότι φερόμαστε στους άλλους με τον τρόπο που θα θέλαμε να μας αντιμετωπίσουν!*

© Copyright Upbility.gr
Prepared exclusively for tzortzina1996@gmail.com Transaction: 15586

Άλλο ένα συναίσθημα που δυσκόλεψε το παιδί να κατανοήσει ήταν το συναίσθημα του θυμού, διότι το μπερδευε με την στεναχώρια και την θλίψη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι όταν ρωτήθηκε το παιδί πως νιώθει το εικονιζόμενο κορίτσι που ο συμμαθητής της, της μιλάει άσχημα. Ο ερευνητής θέλοντας να καταλάβει το παιδί τι είναι θυμός, του ζήτησε να του πει τι θα έκανε ο ίδιος στην θέση του κοριτσιού. Μέσα από την απάντηση του έγινε αντιληπτό στο παιδί τι είναι ο θυμός και ποιες είναι οι αντιδράσεις των ανθρώπων όταν είναι θυμωμένοι. Ο ερευνητής στην συνέχεια, εξήγησε στο παιδί πως πρέπει να μεταδίδει και να εξωτερικεύει τα συναισθήματά του, αλλά σε συγκεκριμένες περιπτώσεις όπως είναι αυτή του θυμού πρέπει να σκέφτεται τις αντιδράσεις του, διότι πολλές φορές στεναχωρούν τους άλλους.

Εικόνα 8 : Αναγνώριση του Συναισθήματος του θυμού.



Ενσυναίσθηση

Εκπαιδεύοντας το παιδί πως να αντιληφθεί και να προσδιορίσει τα συναισθήματα ενός άλλου ατόμου σαν να ήταν δικά του.

1. Πώς νομίζεις ότι ένιωσε/αισθάνθηκε η Τέτη όταν ένας συμμαθητής της, της μίλησε πολύ άσχημα;
2. Μπορείς να νιώσεις/συναισθανθείς την Τέτη (Πώς θα ένιωθες αν αυτό συνέβαινε σε σένα);
3. Τι θα μπορούσες να κάνεις για να βοηθήσεις την Τέτη;
4. Πώς θα φερόσουν αν ήσουν εκεί*;
5. Μήπως σου έχει συμβεί ποτέ κάτι παρόμοιο;

*Θαμήσου ότι φερόμαστε στους άλλους με τον τρόπο που θα θέλαμε να μας αντιμετωπίσουν!

© Copyright Upbility.gr

Το συναίσθημα της απογοήτευσης είναι δύσκολο να κατανοηθεί σε αυτή την ηλικία, παρόλα αυτά ο ερευνητής μέσα από τις εικονοκάρτες και τις ερωτήσεις προσπάθησε να εξηγήσει πότε κάποιος νιώθει απογοήτευση. Αυτό επιτεύχθηκε με την βοήθεια της εικονοκάρτας που απεικονίζει ένα παιδί που μόλις έχει χάσει στον αγώνα σκάκι. Το παιδί μετά την αναλυτική επεξήγηση του ερευνητή φάνηκε να αντιλήφθηκε πότε κάποιος νιώθει απογοήτευση και πως την εκφράζει. Μάλιστα το παιδί είπε μια δικιά του ιστορία που ο ίδιος είχε βιώσει, όπου ένιωθε απογοήτευση. Όταν όλοι περίμεναν πως θα βάλει γκόλ στον αγώνα και τελικά δεν κατάφερε να βάλει, ένιωθε πως απογοήτευσε και στεναχώρησε τον μπαμπά του. Μέσα από το

συγκεκριμένο παράδειγμα λοιπόν γίνεται φανερό πως το παιδί κατανόησε το συναίσθημα της απογοήτευσης.

Εικόνα 9 : Αναγνώριση του Συναισθήματος της απογοήτευσης.



Ενσυναίσθηση

Εκπαιδύοντας το παιδί πως να αντιληφθεί και να προσδιορίσει τα συναισθήματα ενός άλλου ατόμου σαν να ήταν δικά του.

1. Πώς νομίζεις ότι ένιωσε/αισθάνθηκε ο Τάκης όταν έχασε στον αγώνα σκακιού;
2. Μπορείς να νιώσεις/συναισθανθείς τον Τάκη (Πώς θα ένιωθες αν αυτό συνέβαινε σε σένα);
3. Τι θα μπορούσες να κάνεις για να βοηθήσεις τον Τάκη;
4. Πώς θα φερόσουν αν ήσουν εκεί*;
5. Μήπως σου έχει συμβεί ποτέ κάτι παρόμοιο;

*Θυμήσου ότι φερόμαστε στους άλλους με τον τρόπο που θα θέλαμε να μας αντιμετωπίζουν!

© Copyright Upbilly.gr

Prepared exclusively for tzorfina1996@gmail.com Transaction: 15586

Το τελευταίο αλλά εξίσου σημαντικό ερευνητικό ερώτημα της παρούσας έρευνας είναι η ανάπτυξη της συναισθηματικής μετάδοσης του παιδιού μέσω των εικονοκαρτών. Έγινε αντιληπτό από την πρώτη κιόλας στιγμή της έρευνας, πως ο Π δυσκολευόταν αρκετά στο να μεταδώσει τα συναισθήματα που ένιωθε. Ένα παράδειγμα που το αποδεικνύει είναι ότι όταν ο ερευνητής τον ρωτούσε πως θα έκανες εσύ ένα ήσουν στεναχωρημένος, χαρούμενος, ενθουσιασμένος ο Π δεν απαντούσε. Ο ερευνητής του έδειξε τα συναισθήματά του κάνοντας εκφράσεις, γκριμάτσες και κινήσεις, ώστε να καταλάβει ότι δεν είναι κακό να εξωτερικεύουμε τα συναισθήματά μας. Μετά από πολλά παραδείγματα και με αφορμή κάθε φορά τα συναισθήματα που υπάρχουν στις εικονοκάρτες το παιδί εξέφραζε, είτε με λόγια είτε με μορφασμούς του προσώπου πως θα ένιωθε το ίδιο κάθε περίπτωση. Στο τέλος, ο ερευνητής του εξήγησε με παραδείγματα της καθημερινότητας πως πρέπει να μεταδίδουμε στους άλλους τα συναισθήματά μας, ώστε να μπορούν να καταλάβουν τι νιώθουμε.

Από τα παραπάνω γίνεται φανερό πως τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την ποιοτική ανάλυση των δεδομένων καταδεικνύουν ότι το παιδί δεν είχε ανεπτυγμένο το συναίσθημα της γνωστικής ενσυναίσθησης και δεν μπορούσε να κατανοήσει και να αναγνωρίσει τα συναισθήματα των άλλων. Το βιβλίο με τις εικονοκάρτες βοήθησε σημαντικά στην αναγνώριση των συναισθημάτων των άλλων, βάζοντας το παιδί να μπει στην θέση του κάθε ήρωα που απεικονίζουν οι κάρτες και να καταλάβει πως μπορεί να νιώθει σε διάφορες καταστάσεις. Παρατηρήθηκε επίσης, ότι δεν

αναγνωρίζει εύκολα το συναίσθημα της λύπης, της στεναχώριας, της απογοήτευσης και του θυμού. Αντίθετα, έγινε αντιληπτό, ότι του είναι πιο εύκολο να κατανοήσει και να αναγνωρίσει το συναίσθημα της χαράς και της ευτυχίας. Παρόλα αυτά, οι εικονοκάρτες βοήθησαν σημαντικά το παιδί να μάθει να εκφράζει και να αναγνωρίζει τα συναισθήματά του. Πιο συγκεκριμένα, το συναίσθημα της λύπης, της στεναχώριας και της απογοήτευσης που υστερούσαν. Τέλος, μέσα από την παρούσα έρευνα παρατηρήθηκε ότι το παιδί δυσκολευόταν αρκετά στο να μεταδώσει και να εξωτερικεύσει τα συναισθήματά του. Οι εικονοκάρτες συνέβαλαν θετικά σε αυτό, διότι έγινε φανερό πως μετά το τέλος της έρευνας είχε αναπτυχθεί σε μεγάλο βαθμό η συναισθηματική του μετάδοση.

Μέσα από την βιβλιογραφική ανασκόπηση γίνεται φανερό πόσο σημαντικό ρόλο παίζει η ενσυναίσθηση στα παιδιά προσχολικής ηλικίας. Για το λόγο αυτό όπως προαναφέρθηκε έχουν γίνει και άλλες έρευνες που σχετίζονται με την Ανάπτυξη της Ενσυναίσθησης. Μια από αυτές είναι της Ιωάννου (2008), η οποία είχε ως στόχο να μελετήσει εάν η προφορική ανάγνωση παραμυθιού ενισχύει την ανάπτυξη της ενσυναίσθησης σε παιδιά προσχολικής ηλικίας. Αρχικά, τα ευρήματά της καταδεικνύουν το γεγονός ότι υπήρξαν αρκετές διαφοροποιήσεις όσο αναφορά τις αντιλήψεις τους για τον τρόπο που οι άνθρωποι εκφράζουν τα συναισθήματά τους. Οι ήρωες του παραμυθιού και οι καταστάσεις μέσα από τις οποίες βιώνουν έντονα συναισθήματα, συνέβαλαν ώστε τα παιδιά να αντιληφθούν καλύτερα την έννοια του συναισθήματος. Επιπλέον, το σύνολο των νηπίων μετά το τέλος του παραμυθιού κατάφερε να συσχετίσει αντιδράσεις με ανάλογα συναισθήματα (γελώ = χαρούμενος). Το ίδιο παρατηρείται ότι έγινε και στην παρούσα έρευνα, οι εικονοκάρτες και η ιστορία του κάθε εικονιζόμενου βοήθησαν το παιδί αρχικά να μάθει να αναγνωρίζει τα συναισθήματα διακρίνοντας τις αντιδράσεις του κάθε πρωταγωνιστή (κλάμα = θλίψη) και στην συνέχεια να αναπτύξει την ενσυναίσθηση κατανοώντας τα συναισθήματα και μπαίνοντας στην θέση του κάθε ήρωα. Ένα ακόμα στοιχείο όμως που ανέπτυξε το παιδί μέσα από την συγκεκριμένη έρευνα είναι η συναισθηματική μετάδοση. Ενσαρκώνοντας τα συναισθήματα των πρωταγωνιστών μπόρεσε να μεταδώσει συναισθήματα.

Στο σημείο αυτό, αξίζει να σημειωθεί, πως η παρούσα έρευνα που πραγματοποιήθηκε είναι ιδιαίτερα σημαντική για την προϋπάρχουσα γνώση, διότι τα ευρήματα της καταδεικνύουν πως οι εικονοκάρτες συμβάλουν θετικά στην ανάπτυξη της ενσυναίσθησης, στην αναγνώριση των συναισθημάτων και στην συναισθηματική μετάδοση. Οι νηπιαγωγοί μπορούν να χρησιμοποιούν εικονοκάρτες για να αναπτύξουν το συναίσθημα της ενσυναίσθησης στα παιδιά, το οποίο θα τους βοηθήσει και στην μετέπειτα ζωή τους και ως μελλοντική ενήλικες.

Συμπέρασμα

Αρχικά, συγκρίνοντας τις απαντήσεις της μητέρας πριν και μετά την παρέμβαση μέσω των εικονοκαρτών γίνεται φανερό, πως υπάρχει βελτίωση τόσο στην ανάπτυξη της ενσυναίσθησης όσο και στην αναγνώριση των συναισθημάτων του παιδιού. Η παρούσα έρευνα λοιπόν, επιβεβαιώνει την θετική συμβολή των εικονοκαρτών στην καλλιέργεια της ενσυναίσθησης στα παιδιά προσχολικής ηλικίας. Τα αποτελέσματα της έρευνας μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι είναι αναγκαίο στο σχολείο να γίνεται προσπάθεια καλλιέργειας της γνωστικής και συναισθηματικής ενσυναίσθησης και της έκφρασης συναισθημάτων των παιδιών, διότι είναι φανερό πως τα βοηθούν στην

πρόοδό, στην συμπεριφορά και τον χαρακτήρα τους και ως παιδιά, αλλά και ως μελλοντικούς ενήλικες. Οι άνθρωποι με υψηλό το αίσθημα της ενσυναίσθησης είναι πιθανότερο να βοηθήσουν τους άλλους ανθρώπους που έχουν ανάγκη ακόμα και όταν οι πράξεις τους περιορίζουν το ατομικό τους συμφέρον.

Η συμβολή της παρούσας έρευνας είναι ιδιαίτερα σημαντική, διότι καταδεικνύει πως οι εικονοκάρτες συμβάλουν θετικά στην ανάπτυξη της ενσυναίσθησης σε παιδιά προσχολικής ηλικίας τυπικής ανάπτυξης. Μια αξιολογητέα ιδέα για μια μελλοντική ερευνητική πρόταση, είναι τα γίνει το ίδιο θέμα σε μεγαλύτερο δείγμα, για παράδειγμα σε μια τάξη νηπιαγωγείου. Θα μπορούσε επίσης να χρησιμοποιηθούν βιντεάκια, στα οποία θα εξετάζεται ένα γεγονός όπως στην εικονοκάρτα, αλλά αυτή την φορά θα πλαισιώνεται από ήχο, εικόνα και κίνηση.

Τα αποτελέσματα της έρευνας μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι είναι αναγκαίο στο σχολείο να γίνεται προσπάθεια καλλιέργειας της γνωστικής και συναισθηματικής ενσυναίσθησης και της έκφρασης συναισθημάτων των παιδιών, διότι είναι φανερό πως τα βοηθούν στην πρόοδο, στην συμπεριφορά και τον χαρακτήρα τους και ως παιδιά, αλλά και ως μελλοντικούς ενήλικες. Οι άνθρωποι με υψηλό το αίσθημα της ενσυναίσθησης είναι πιθανότερο να βοηθήσουν τους άλλους χωρίς ανθρώπους που έχουν ανάγκη ακόμα και όταν οι πράξεις τους περιορίζουν το ατομικό τους συμφέρον.

Βιβλιογραφική Λίστα

1. Αθανασίου, Λ. (2007). Μέθοδοι και τεχνικές έρευνας στις επιστήμες της αγωγής: ποσοτικές και ποιοτικές προσεγγίσεις. Ιωάννινα : Εφύρα
2. Bird, M., Hammersley, M., Gomm, R., & Woods, P. (1999). Εκπαιδευτική Έρευνα στην Πράξη, Εγχειρίδιο Μελέτης, (μτφ. Ε. Φράγκου). Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
3. Βρεττός, Ι., & Καψάλης, Α. (1997). Αναλυτικά Προγράμματα, εκδ. Art of Text, Θεσσαλονίκη.
4. Charitaki, G. (2015). The effect of ICT on emotional education and development in young children with Autism Spectrum Disorder. *International Conference on Communication, Management and Information Technology (ICCMIT 2015)*, Procedia Computer Science, 65, 285-293.
5. Cohen, L., & Manion, L. (1994). Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας. Αθήνα: Μεταίχμιο
6. Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2008). Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας. Μεταίχμιο, Αθήνα.
7. Cole, M., & Cole, S. R. (2001). Η ανάπτυξη των παιδιών. Γνωστική και ψυχοκοινωνική ανάπτυξη κατά τη νηπιακή και μέση παιδική ηλικία. Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός, Αθήνα, τόμος Β', σσ. 227-228, 243-244.
8. Δημητρόπουλος, Ε. (2004). Εισαγωγή στη μεθοδολογία της επιστημονικής έρευνας: προς ένα συστηματικό δυναμικό μοντέλο μεθοδολογίας επιστημονικής έρευνας. Αθήνα: Έλλην.
9. Ιωάννου, Σ. (2008). Η προφορική ανάλυση λαϊκού παραμυθιού ως μέσω ενίσχυσης της ενσυναίσθησης σε παιδιά προσχολικής ηλικίας. Πτυχιακή Εργασία. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Σχολή Επιστημών του Ανθρώπου. Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης.
10. Ιωσηφίδης, Θ. (2003). Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων στις κοινωνικές επιστήμες. Αθήνα : Κριτική.

11. Eisenhardt, K. M. (1989). Building theories from case study research. *Academy of Management Review*, 14(4), 532-536.
12. Hogan, R. (1969). Development of an empathy scale. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*.
13. Hoffman, M. L. (1975). Altruistic behavior and the parent-child relationship. *Journal of Personality and Social Psychology*, 31.
14. Giddens, A. (2009). Κοινωνιολογία Αθήνα: Gutenberg
15. Goleman, D. (2011). Η συναισθηματική νοημοσύνη, Γιατί το "EQ" είναι πιο σημαντικό από το "IQ" Αθήνα: Πεδίο
16. Gottman, J. (2000). Η συναισθηματική νοημοσύνη των παιδιών. *Ελληνικά Γράμματα*, Αθήνα, 41, 229-232.
17. Hayes, N. (1998). Εισαγωγή στην Ψυχολογία, Α' τόμο, ιζ' έκδοση Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
18. Καμήλλαλη, Μ.,Α. (2003). Ο ρόλος της Ενσυναίσθησης στα παιδιά προσχολικής ηλικίας. Πτυχιακή Εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Παιδαγωγικά Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης. Βόλος.
19. Κάντζου, Ε., Δαμηλάκη, Ρ., Λαμπρινέα., & Κανελλόπουλος, Γ. (2009). Οκήπος των συναισθημάτων - 10 θεματικές προσεγγίσεις για τονηπιαγωγείο. Εκδ. Δίπτυχο.
20. Κασσωτάκη, Α. (2015). Αναπτύσσοντας την Ενσυναίσθηση. Αθήνα.
21. Κολιάδης, Ε. (1995). Κοινωνική μάθηση-Κοινωνικογνωστική μάθηση. Στο Ε. Α. Κολιάδης, Θεωρίες Μάθησης και Εκπαιδευτική Πράξη: Κοινωνικογνωστικές Θεωρίες. Τόμος Β. Αθήνα (3η έκδοση)
22. Κόνσολας, Ν. Μ. (2007). Η συναισθηματική αγωγή στην προσχολική εκπαίδευση: Μια κριτική προσέγγιση στο πλαίσιο του Δ.Ε.Π.Π.Σ , Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμογής Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΕ), 4ο Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα: Σχολείο Ίσο για Παιδιά Άνισα, Αθήνα 4-6 Μαΐου, σελ. 440-447
Διαθέσιμο: http://www.elliepek.gr/documents/4o_synedrio_eisigiseis/440_447.pdf
Ημερομηνία πρόσβασης: 12/1/17
23. Κυριαζή, Ν. (1999). Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
24. Κωσταντίνου, Ε. (χ.η). Ενσυναίσθηση των παιδιών και ο ρόλος των παιδαγωγών και των γονέων στην νέα πραγματικότητα. Πτυχιακή εργασία, Τει Αθήνας, Τμήμα Προσχολικής Αγωγής.
25. Λατινόπουλος, Π. (2010). Τα πρώτα βήματα στην έρευνα Ένας χρηστικός οδηγός για νέους ερευνητές Αθήνα: Κριτική
26. Μάγος, Κ. (2005). Συνέντευξη ή παρατήρηση : Η έρευνα στη σχολική τάξη. *Επιθεώρηση εκπαιδευτικών θεμάτων*, 10, 5-19. Διαθέσιμο σε: <http://www.pi-schools.gr/publications/epitheorisi/teyxos10/> Ημερομηνία πρόσβασης: 19-1-17
27. Μάνεση, Σ. (2012). Ο ρόλος των συναισθημάτων στη διδασκαλία και μάθηση: εκπαιδευτικές στρατηγικές για την καλλιέργεια της Συναισθηματικής Νοημοσύνης στο σύγχρονο μαθησιακό περιβάλλον. Επιστημονική Περιοδική Έκδοση της Ο.Μ.Ε.Ρ. Παγκόσμια Οργάνωση Προσχολικής Αγωγής Ελληνική Επιτροπή Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού, 11 σελ. 1-75 Διαθέσιμο σε: https://www.academia.edu/7520614/%CE%9F_%CF%81%CF%8C%CE%BB%CE%BF%CF%82_%CF%84%CF%89%CE%BD_%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%B1%CE%B9%CF%83%CE%B8%CE%B7%CE%BC%CE%AC%CF%84%CF%89%CE%BD_%CF%83%CF%84%CE%B7_%CE%B4%CE%B9%CE%B4%CE%B1%CF

%83%CE%BA%CE%B1%CE%BB%CE%AF%CE%B1_%CE%BA%CE%B1%CE%B9_%CE%BC%CE%AC%CE%B8%CE%B7%CF%83%CE%B7_%CE%B5%CE%BA%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82_%CF%83%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B7%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82_%CE%B3%CE%B9%CE%B1_%CF%84%CE%B7%CE%BD_%CE%BA%CE%B1%CE%BB%CE%BB%CE%B9%CE%AD%CF%81%CE%B3%CE%B5%CE%B9%CE%B1_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%A3%CF%85%CE%BD%CE%B1%CE%B9%CF%83%CE%B8%CE%B7%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82_%CE%9D%CE%BF%CE%B7%CE%BC%CE%BF%CF%83%CF%8D%CE%BD%CE%B7%CF%82_%CF%83%CF%84%CE%BF_%CF%83%CF%8D%CE%B3%CF%87%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%BF_%CE%BC%CE%B1%CE%B8%CE%B7%CF%83%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CF%8C_%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%B2%CE%AC%CE%BB%CE%BB%CE%BF%CE%BD Ημερομηνία πρόσβασης: 15/1/17

28. Νόβα-Καλτσούνη, Χ. (2006). Μεθοδολογία εμπειρικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες: ανάλυση δεδομένων με τη χρήση του SPSS 13. Αθήνα: Gutenberg.

29. Ντολιοπούλου, Ε. (2005). Σύγχρονα Προγράμματα για Παιδιά Προσχολικής Ηλικίας Αθήνα: Τυπωθήτω Γιώργος Δαρδανός

30. Ντολιοπούλου, Ε. (2001). Σύγχρονες τάσεις της προσχολικής αγωγής, Β' έκδοση, Αθήνα: Τυπωθήτω-Γιώργος Δραδανός

31. Παππάς, Θ. (2002). Η μεθοδολογία της επιστημονικής έρευνας στις ανθρωπιστικές επιστήμες. Αθήνα: Καρδαμίτσα.

32. Παρασκευόπουλος, Ι. Ν. (1993). Μεθοδολογία επιστημονικής έρευνας. Αθήνα.

33. Παρασκευοπούλου-Κόλλια, Ε. Α. (2008). Μεθοδολογία ποιοτικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες και συνεντεύξεις, Open Education, 1 (4Διαθέσιμο σε:<http://openworkshop.pbworks.com/w/file/fetch/64390800/poriotikh-ereyna-ekpaideysh.pdf> Ημερομηνία πρόσβασης: 15/1/17

34. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Υπουργείο Παιδείας και Δια βίου Μάθησης (2011). ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΣΧΟΛΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ Οδηγός Εκπαιδευτικού Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση Διαθέσιμο σε: <http://repository.edulll.gr/edulll/handle/10795/1875> Ημερομηνία πρόσβασης: 12/12/16

35. Πανταζής, Σ. Χ., & Σακελλαρίου, Μ. Ι. (2015). ΤΟ ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ (Η περίπτωση της προσχολικής εκπαίδευσης) Διαθέσιμο σε: <https://ejournals.e-publishing.ekt.gr/index.php/jret/article/viewFile/954/973.pdf> Ημερομηνία πρόσβασης : 22/2/17

36. Φίλιας, Β. (1993). Εισαγωγή στη Μεθοδολογία και τις τεχνικές των Κοινωνικών Ερευνών. Συνεργασία: Σπουδαστήριο Κοινωνιολογίας ΠΑΣΠΕ, ΕΚΚΕ. Αθήνα: εκδ. Gutenberg.

37. Wellington, J. (2000). Educational Research. Contemporary Issues and Practical Approaches. London: Continuum.